

ks. Wojciech Mueller

ORCID 0000-0002-1354-7190

Krytyczna analiza dokumentacji archiwalnej na temat ks. Aleksandra Woźnego – proboszcza parafii pw. św. Jana Kantego w Poznaniu, w kontekście likwidacji „Caritas” w 1950 r.

Critical analysis of archival documentation on rev. Aleksander Woźny – parish priest of St John Kante’s parish in Poznań, in the context of the liquidation of “Caritas” in 1950

Abstract

The aim of this study is to present a critical analysis of archival documentation on rev. Aleksander Woźny – pastor of the parish of pw. st. Jan Kanty in Poznań, in the context of the pastoral letter of Polish bishops on the liquidation of “Caritas” in 1950, which the then authorities of the Polish state did not agree to read. The priest who told the content of the Episcopate’s proclamation from the pulpit, although he did not read the letter, was arrested on the basis of the decree of June 13, 1946 on particularly dangerous crimes during the period of state reconstruction and was imprisoned at ul. Młyńska in Poznań.

A study of the collected material from the Institute of National Remembrance in Poznań, as well as from the Archdiocesan Archives in Poznań and the Archives of the parish of st. Jan Kanty in Poznań, supplemented with literature on the historical period in question, reflects the repressions of the communist authorities against the Catholic clergy. The case presented in this study concerning rev. Woźny, shows only a fragment of all the persecutions that the communist apparatuses of the People’s Republic of Poland used against the Catholic Church. These activities were supported by the successively expanded apparatus of repression, thanks to which the ruling party tried to incapacitate the citizens of post-war Poland, increasing police terror and persecution of the opposition and pre-war public activists, which lasted until Stalin’s death in 1953.

Keywords

liquidation of “Caritas”, communist regime, persecution of the clergy, arrest of rev. Aleksander Woźny

Abstrakt

Celem niniejszego opracowania jest ukazanie krytycznej analizy dokumentacji archiwalnej na temat ks. Aleksandra Woźnego – proboszcza parafii pw. św. Jana Kantego w Poznaniu, w kontekście listu pasterskiego biskupów polskich o likwidacji „Caritas” w 1950 r., na którego odczytanie nie zgodziły się ówczesne władze państwa polskiego. Ksiądz, który opowiedział treść odezwy Episkopatu z ambony, mimo że listu nie czytał, został aresztowany na podstawie dekretu z dnia 13 czerwca 1946 r. o przestępstwach szczególnie niebezpiecznych w okresie odbudowy państwa i na ponad dziewięć miesięcy trafił do więzienia przy ul. Młyńskiej w Poznaniu.

Studium zebranego materiału pochodzącego z Instytutu Pamięci Narodowej z oddziału w Poznaniu, a także z Archiwum Archidiecezjalnego w Poznaniu oraz Archiwum parafii pw. św. Jana Kantego w Poznaniu, uzupełnionego literaturą przedmiotową dotyczącą historycznego okresu, o którym mowa, odzwierciedla represje władz komunistycznych względem duchowieństwa katolickiego. Przedstawiony w niniejszym opracowaniu kasus dotyczący ks. Woźnego, ukazuje tylko fragment wszelkich prześladowań, które komunistyczne aparaty PRL-u stosowały wobec Kościoła katolickiego. Tym działaniom służył sukcesywnie rozbudowywany aparat represji, dzięki któremu partia rządząca próbowała ubezwłasnowolnić obywateli powojennej Polski, zwiększając terror policyjny oraz prześladowania opozycji i przedwojennych działaczy publicznych, które trwały aż do śmierci Stalina w 1953 r.

Słowa kluczowe

likwidacja „Caritas”, reżim komunistyczny, prześladowanie duchowieństwa, aresztowanie ks. Aleksandra Woźnego

Wstęp

W okresie powojennym ks. Aleksander Woźny należał do najwybitniejszych postaci Poznania. Jego niezwykle charyzmat, łączący szacunek do człowieka, budowanie właściwych relacji międzyludzkich i patriotyzm, wpływały na duchowe wzrastanie wielu poznaniaków. W najnowszej historii miasta niewiele jest tak wyraźnych postaci zachowujących, w trudnych przecież czasach wojującego komunizmu, jednoznaczną postawę, która stała się dla wielu prawdziwą ostoją i punktem odniesienia w poszukiwaniu wartości ich życia. Pamięć o takich ludziach i im podobnych powinna zawsze doczekać się wspomnienia w naukowych opracowaniach, powinna trwać w kolejnych pokoleniach wskazując alternatywne drogi życia pełnego altruizmu, wyzutego z najdrobniejszych nawet form egoizmu – tak powszechnie obecnego w dzisiejszym świecie.

Ks. Woźnego nie ominęły represje, najpierw te wojenne, związane z pobytom w niemieckich obozach koncentracyjnych w Buchenwaldzie i w Dachau, a po roku 1945 – z usytuowania Polski w kręgu państw komunistycznych. Najtrudniejszym, obfitującym w bolesne doświadczenia okazał się rok 1950 związany z listem biskupów o likwidacji „Caritas”¹, na którego odczytanie nie zgodziły się ówczesne władze państwa polskiego. Ta katolicka, charytatywna organizacja, funkcjonując w sferze publiczno-prawnej, wydatnie wspomagała (w niektórych dziedzinach nawet wyřęczała) niewydolne struktury państwowej opieki społecznej dotyczącej ludzi dotkniętych skutkami wojny². Komuniści, którzy początkowo pozwolili na tę działalność i były lata, że ją finansowo wspierali, mimo wszystko zaniepokojeni byli działalnością tzw. opieki otwartej i częściowej, poprzez którą w ich mniemaniu Kościół miał ogromny wpływ na społeczeństwo Polskie. W te działania włączały się również niektóre zakony, podejmujące pomoc osobom starszym, chorym i dzieciom. Organizowano kościelne szpitale, domy pomocy społecznej, przedszkola, internaty i bursy³.

Ks. Woźny opowiedział treść odezwy Episkopatu z ambony⁴. „Mimo, że listu nie czytał, następnego dnia został aresztowany na podstawie dekretu z dnia 13 czerwca

¹ Caritas (*Caritas Internationalis*) – katolicka organizacja charytatywna działająca zarówno w Polsce, jak i na świecie. Nadzór nad polskim oddziałem pełni Konferencja Episkopatu Polski. *Caritas Catholica* powstała w 1926 r.

² A. Szymański, *Proces likwidacji działalności charytatywnej Kościoła katolickiego w sferze publiczno-prawnej w latach 1944-1965*. Studium historyczno-prawne, Opole 2010, s. 65.

³ E. Włodarczyk, *Przejęcie i likwidacja katolickiej organizacji „Caritas” w województwie wrocławskim w 1950 roku*, „Acta Universitatis Wratislaviensis” nr 3483, Wrocław 2013, s. 189.

⁴ Por. S. Stuligrosz, *Duszpasterz pokory i ukojenia. W 10 rocznicę śmierci ks. Aleksandra Woźnego*, „Głos Wielkopolski”, 194 (1993), 21 sierpnia 1993, s. 4; M. Kubiak, *Ksiądz Aleksander Woźny*, „Przewodnik Katolicki”, 45 (2004), s. 26.

1946 r. o przestępstwach szczególnie niebezpiecznych w okresie odbudowy Państwa”⁵ i na ponad dziewięć miesięcy, a więc od 13 lutego 1950 r. do 1 grudnia 1950 r., trafił do więzienia przy ul. Młyńskiej w Poznaniu⁶.

Na pluralizm zebranego materiału, odnośnie zagadnienia ujętego w tytule opracowania, składają się przede wszystkim dokumenty Instytutu Pamięci Narodowej z oddziału w Poznaniu skatalogowane pod sygnaturą: Po 76/16 VI. S. 54/50, III K. 161/50, a także materiały pochodzące z Archiwum Archidiecezjalnego w Poznaniu na Ostrowie Tumskim z teczki personalnej o numerze KA 26330 oraz z Archiwum parafii pw. św. Jana Kantego w Poznaniu przy ul. Grunwaldzkiej 86. Kwerenda archiwalna została ubogacona literaturą przedmiotową dotyczącą historycznego okresu, o którym mowa, a także podjętego problemu badawczego, który stanowi krytyczną analizę dokumentacji archiwalnej dotyczącej ks. Aleksandra Woźnego – proboszcza parafii pw. św. Jana Kantego w Poznaniu, w kontekście likwidacji „Caritas” w 1950 r.

Likwidacja „Caritas”

Represje władz komunistycznych wobec duchowieństwa polskiego objawiały się wielorakimi działaniami, m.in. wymierzonymi w charytatywne organizacje kościelne. W okresie 1948-1949 komuniści stopniowo przejmowali placówki „Caritas”. Przeprowadzano brutalne rewizje, nierzadko z naruszeniem zakonnej klauzury. Ostatecznie polityka komunistycznego rządu Polski, dążąca do wyeliminowania wpływu Kościoła katolickiego na społeczeństwo, przyczyniła się do przerwania rozwoju działalności kościelnej. W 1950 r. „Caritas” przestała istnieć jako instytucja kościelna⁷. Na kilka miesięcy przed podpisaniem porozumienia między rządem a Episkopatem Polski w dniu 23 stycznia 1950 r. władze państwowe odebrały Kościołowi organizację charytatywną „Caritas” i ustaliły przymusowy zarząd⁸ tworząc nową państwową organizację o nazwie „Zrzeszenie Katolików”, kradnąc wbrew porozumieniu kwietniowemu nazwę „Caritas”⁹. Do wybranych 17 związków diecezjalnych wkroczyły,

⁵ Instytut Pamięci Narodowej (dalej: IPN) – Po 76/16 VI. S. 54/50, III K. 161/50, *Akt oskarżenia przeciwko ks. Aleksandrowi Woźnemu*, Poznań, 27 lipca 1950.

⁶ Por. *Pięćdziesiąt lat parafii św. Jana Kantego w Poznaniu 1938-1988*, Poznań 1988, s. 19; J.K. Pytel, *Wspomnienie o Autorze książki*, w: A. Woźny, „Bóg jest najważniejszy”, Poznań 1994, s. 8.

⁷ Władze komunistyczne podęły próbę przejęcia kościelnej organizacji „Caritas”. Jednak to się im nie udało, ponieważ biskupi rozwiązali tę organizację pod koniec stycznia 1950 r.

⁸ Por. P. Kądziała, *Kościół a Państwo w Polsce 1945-1965*, Wrocław 1990, s. 38-39.

⁹ Por. E. Kaczmarek, *Dlaczego przeszkadzały? Polityka władz partyjnych i rządowych wobec żeńskich zgromadzeń zakonnych w Polsce w latach 1945-1956*, Warszawa 2007, s. 190. Porozumienie zawarte 14 kwietnia 1950 r. pomiędzy przedstawicielami władz Rzeczypospolitej Polskiej i Kościoła katolickiego w Polsce regulujące funkcjonowanie Kościoła w Polsce Ludowej.

pod nadzorem UB¹⁰, komisje likwidacyjne. Opieczęto biura i magazyny oraz zablokowano konta bankowe. W sumie przejęto majątek kościelny o wartości 20 mln złotych, będący fundamentem materialnego bytu. Tego samego dnia władze powołały przymusowy zarząd, w skład którego weszli m.in. „księży patrioci”¹¹ i działacze grupy „Dziś i Jutro” – czyli późniejszego PAX¹².

Episkopat Polski zdecydowanie sprzeciwił się likwidacji „Caritas”. Był zdania, że działania władz mają charakter bezprawny i w ten sposób utrudniają wykonywanie jednej z podstawowych funkcji Kościoła, jaką jest działalność dobroczynna i charytatywna¹³. 30 stycznia 1950 r. Konferencja Plenarna Episkopatu Polski przygotowała specjalny komunikat potępiający likwidację „Caritas”, który miał być odczytany we wszystkich kościołach 12 lutego 1950 r. W oświadczeniu biskupów czytamy m.in.: „Episkopat Polski dzieli się ze społeczeństwem katolickim swym bólem na skutek ostatnich zarządzeń władz państwowych w stosunku do dobroczynnej organizacji «Caritas» na terenie całej Polski. (...) Rozpętana w prasie i w radiu wroga kampania przeciwko instytucji «Caritas» celowo przemilcza olbrzymi jej wkład w ratowanie od nędzy chorób i śmierci milionów Polaków zarówno w czasie okupacji niemieckiej jak i w czasie powojennym”¹⁴.

Działania konferencji Episkopatu, z Prymasem Polski Stefanem Wyszyńskim na czele, zaniepokoiły komunistyczne czynniki rządowe i wywołały ich szybką reakcję mającą na celu zapobieżenie działaniom Kościoła. Komunikat Polskiej Agencji

¹⁰ Organy bezpieczeństwa publicznego to ogólny termin prawny obejmujący cywilne struktury aparatu bezpieczeństwa państwa funkcjonujących w Polsce w okresie stalinizmu (1944-1956), potocznie określane nazwą Urząd Bezpieczeństwa (UB) pochodzącą od nazewnictwa organów terenowych, czyli urzędów bezpieczeństwa publicznego.

¹¹ Księża patrioci – określenie dotyczące księży, popierających władzę ludową i zmiany zachodzące w Polsce Ludowej po 1944 r. Nazwa „księży patrioci” wywodzi się od oficjalnej dewizy ruchu, która brzmiała: „niezlomna wierność Polsce Ludowej”. Ruch księży patriotów działał szczególnie aktywnie w latach 1949-1956, i miał swoje przedstawicielstwo przy Związku Bojowników o Wolność i Demokrację w postaci Komisji Księży.

¹² Stowarzyszenie „PAX” – świecka organizacja katolicka utworzona oficjalnie w 1947 r. przez Bolesława Piaseckiego i innych działaczy przedwojennego Ruchu Narodowo-Radykalnego Falanga. Początkowo zrzeszała katolików gotowych do współpracy z siłami komunistycznymi, po 1956 r. przybrała bardziej kompromisowe stanowisko (m.in. współpraca z byłymi żołnierzami AK), od 1980 r. część działaczy wspierała NSZZ „Solidarność”. Instytut Wydawniczy „PAX” – polska oficyna wydawnicza z siedzibą w Warszawie wydająca książki o tematyce filozoficznej, teologicznej i religioznawczej.

¹³ Por. A. Drechsler, *Odpowiedzialni za miłość. Opolska Caritas w latach 1945-2005, Opole 2007, s. 53*. Jeszcze 24 stycznia 1950 r. kard. Adam Stefan Sapieha wysłał telegram do prezydenta Bolesława Bieruta, a 30 stycznia obszerny list, w którym napisał: „Wstrząśnięty do głębi metodą kontroli działalności Caritasu i nienawistnymi artykułami w prasie zakładam protest i proszę o zmianę postępowania”.

¹⁴ IPN – Po 76/16 VI. S. 54/50, III K. 161/50, *Oświadczenie Episkopatu Polski w sprawie „Caritas”, Kraków, 30 stycznia 1950.*

Prasowej z lutego 1950 r. ostrzegął, że osoby, które podejmą działania wbrew zarządzeniom władz państwowych, zostaną pociągnięte do odpowiedzialności karnej¹⁵. Władze przede wszystkim dążyły do tego, by nie dopuścić do odczytania wiernym przez księży oświadczenia Episkopatu w sprawie „Caritas”. Wiedzano, że w ten sposób można zniweczyć całą akcję propagandową, gdyż Kościół cieszył się dużym autorytetem wśród społeczeństwa. Zadanie niedopuszczenia do przeczytania tego oświadczenia powierzono Ministerstwu Bezpieczeństwa Publicznego i jego delegaturom wojewódzkim i powiatowym¹⁶.

Aresztowanie ks. Aleksandra Woźnego

6 lutego 1950 r. ks. Aleksander Woźny odebrał w poznańskiej Kurii Metropolitalnej od dziekana ks. Henryka Lewandowskiego tekst oświadczenia Episkopatu w sprawie „Caritas”, na którym było polecenie odczytania go w niedzielę z ambony 12 lutego 1950 r., bez dodatkowych komentarzy. Kilka dni później, 9 lutego został poinformowany o spotkaniu u ks. dziekana, dekanatu Jeżyce, na ul. Kościelnej 3 w Poznaniu, celem omówienia bieżących wydarzeń¹⁷.

11 lutego 1950 r. przyszło do ks. Woźnego dwóch mężczyzn podających się za delegatów z Wydziału Administracyjnego Zarządu Miejskiego. Przedłożyli mu do podpisania oświadczenie, z którego treści wynikało, iż jest poinformowany, że publiczne odczytanie oświadczenia Episkopatu byłoby czynem karalnym. Ksiądz odmówił podpisania tego dokumentu i jeszcze tego samego dnia porozumiał się z proboszczami innych poznańskich parafii, którzy twierdzili, że za odczytanie oświadczenia Episkopatu groziłaby kara do dwóch lat więzienia, względnie aresztu. To samo stwierdził prawnik, z którym ks. Woźny się skonsultował. Czyn przestępczy miał polegać na tym, że odczytanie oświadczenia Episkopatu byłoby rzekomym publicznym nawoływaniem do nieposłuszeństwa wobec rozporządzeń władzy państwowej¹⁸. W niedzielę 12 lutego ks. Woźny wygłosił pięć kazań. Ich głównym tematem była odpowiedź na pytanie: „Czym jest Kościół Chrystusowy?”, w którym znalazła się treść listu polskich biskupów. Potwierdził to raport sporządzony przez komunistycznego agenta¹⁹.

¹⁵ Por. D. Zamiatąła, *Caritas. Działalność i likwidacja organizacji 1945-1950*, Lublin 2000, s. 323-324.

¹⁶ Por. E. Włodarczyk, *Przejęcie i likwidacja katolickiej organizacji „Caritas”...*, dz. cyt., s. 198.

¹⁷ Archiwum parafii pw. św. Jana Kantego w Poznaniu (dalej: APJK), *Informacja o spotkaniu dla księży dekanatu Jeżyce*, Poznań, 9 lutego 1950.

¹⁸ Por. W. Mueller, *Potyczki ks. Aleksandra Woźnego z komunizmem*, Poznań 2018, s. 209.

¹⁹ IPN – Po 76/16 VI. S. 54/50, III K. 161/50, *Raport sporządzony przez komunistycznego agenta*, Poznań, 12 lutego 1950.

Akcja bezpieki²⁰ polegająca na zastraszeniu księży spowodowała, że część biskupów powstrzymała się od odczytania komunikatu²¹. Natomiast wobec kapłanów, którzy to uczynili, zastosowano represje w postaci aresztowań i kar finansowych²². Ks. Woźny, mimo że listu nie czytał, 13 lutego 1950 r. został aresztowany na podstawie dekretu z dnia 13 czerwca 1946 r. o przestępstwach szczególnie niebezpiecznych w okresie odbudowy Państwa²³. Jeszcze tego samego dnia przesłuchano go w charakterze podejrzanego. Na podstawie zachowanego protokołu wiadomo, że ks. Woźny był w pełni świadomy grożących mu represji, a do poruszanych zagadnień w kazaniu z dnia 12 lutego 1950 r. podchodził z punktu widzenia religijnego: „obserwując zarządzenia ograniczające działalność Kościoła katolickiego w Polsce i zagranicą, które ukazały się w ostatnim półroczu, nie mogłem oprzeć się wrażeniu, że właśnie wchodzimy w okres definitywnej likwidacji życia religijnego. Dlatego też ostrzegałem wiernych, zwłaszcza tych, którzy nie dopełniali praktyk religijnych w okresie wielkanocnym, że w tym roku będą jeszcze mieli okazję iść do mnie do

²⁰ Służba Bezpieczeństwa (SB) – organ bezpieczeństwa państwa będący częścią struktury Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i jego jednostek terenowych, działający w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej w latach 1956-1989 (do końca funkcjonowania państwa pod tą nazwą) i ostatecznie rozwiązany w 1990 r., powołany m.in. do zapewniania bezpieczeństwa wewnętrznego i zewnętrznego kraju. W końcowej fazie swojego istnienia (sierpień 1989 r.) służba specjalna zatrudniała 24,3 tys. funkcjonariuszy, którzy kontrolowali 90 tys. tajnych współpracowników (TW) w Polsce i wielu agentów wywiadu pośród obywateli obcych państw. Oznacza to, że na jednego funkcjonariusza przypadało statystycznie 1564 obywateli, a TW stanowili w przybliżeniu 0,2% ogółu ludności PRL.

²¹ Dla przykładu w województwie pomorskim 190 księży odczytało komunikat, 204 uległo presji władz. Te z kolei usiłowały na łamach prasy udowodnić konieczność wprowadzenia zmian w zarządzie „Caritas” z uwagi na rzekomo popełniane wcześniej nadużycia.

²² Za odczytanie listu Episkopatu, bądź w powiązaniu z tym wydarzeniem, w różnych częściach kraju, w tym samym czasie zostali aresztowani: ks. Szczepan Birecki z Dytmarowa (pow. Prudnik), ks. Stanisław Lesiewicz z Tomaszowa Mazowieckiego, ks. prałat Stefan Martuzalski z Kalisza, ks. Hilary Jastak z Gdyni, ks. Antoni Kowalski ze Szczekocin, ks. Kazimierz Michalski z Zielonej Góry, ks. Jan Trochim z Białegostoku.

²³ IPN – Po 76/16 VI. S. 54/50, III K. 161/50, *Postanowienie o zatrzymaniu ks. Aleksandra Woźnego*, Poznań, 13 lutego 1950. Dekret z dnia 13 czerwca 1946 r. o przestępstwach szczególnie niebezpiecznych w okresie odbudowy państwa (tzw. mały kodeks karny) – akt prawny z okresu PRL. Zastąpił wcześniej obowiązujące uregulowania Dekretu o ochronie Państwa z 30 października 1944 r. Zawiesił na czas swojego obowiązywania niektóre przepisy części szczególnej Kodeksu Makarewicza. Zmiany w prawie karnym wprowadzone przez komunistyczne władze Polski Ludowej służyły do walki z przeciwnikami politycznymi nowego ustroju. Mały kodeks karny przewidywał karę śmierci za 13 rodzajów przestępstw, m.in. udział w organizacji lub grupie o charakterze zbrojnym, posiadanie broni i amunicji, sabotaż gospodarczy, „sprzedajność obcym”, szpiegostwo i inne. Nazwa „mały kodeks karny” odnosi się do funkcji, jaką w praktyce pełnił ów dekret. Od daty jego wejścia w życie aż do 31 grudnia 1969 r. był on bowiem istotną częścią polskiego prawa karnego (aż do wejścia w życie kodeksu karnego, uchwalonego w 1969 r.).

spowiedzi. Jeżeli się w tym roku nie nawrócą, to ja przewiduję, że na drugi rok, już będę uwięziony (...)”²⁴.

Wojewódzki Urząd Bezpieczeństwa Publicznego w Poznaniu przekazał materiały dotyczące sprawy ks. Woźnego do Prokuratury. 17 lutego 1950 r. podprokurator Sądu Apelacyjnego w Poznaniu wydał postanowienie o wszczęciu przeciwko niemu śledztwa²⁵. Następnego dnia został przesłuchany jako podejrzany i tymczasowo aresztowany²⁶. W złożonym zeznaniu ks. Woźny zrelacjonował wydarzenia z minionej niedzieli, podkreślając raz jeszcze, że jego zamiarem w wygłoszonych kazaniach, nie było intencji poniżania ustroju Państwa polskiego bądź rozpowszechniania fałszywych wiadomości mogących wyrządzić istotną szkodę krajowi²⁷. Analiza zebranych dokumentów, głównie pochodzących z Instytutu Pamięci Narodowej z oddziału w Poznaniu, potwierdziła, że w toczącej się sprawie przeciwko proboszczowi z poznańskiego Grunwaldu wezwano i przesłuchano również świadków, jego parafian: Józefa Dmochowskiego, Stanisława Niemczyckiego, Helenę Figlarz, Pawła Lewandowskiego, Władysława Jańca oraz Stanisława Jańca, wieloletniego ministranta przy parafii pw. św. Jana Kantego w Poznaniu²⁸, którzy często nie wiedzieli w jakiej sprawie zostali wezwani i czemu mają służyć ich zeznania²⁹.

Reperkusje uwięzienia

Zgromadzone dokumenty w Instytucie Pamięci Narodowej w oddziale w Poznaniu, a także materiały pochodzące z Archiwum Archidiecezjalnego w Poznaniu na Ostrowie Tumskim wskazują, że samo aresztowanie ks. Woźnego było przyczynkiem do dalszych reperkusji związanych z tym faktem. Mimo, iż 28 lutego 1950 r. podprokurator postanowił śledztwo zamknąć³⁰, to jednak kilka dni później obrońca ks. Woźnego wniósł zażalenie na areszt śledczy z wnioskiem o jego uchylenie³¹. Tym

²⁴ IPN – Po 76/16 VI. S. 54/50, III K. 161/50, *Protokół przesłuchania ks. Aleksandra Woźnego*, Poznań, 13 lutego 1950.

²⁵ IPN – Po 76/16 VI. S. 54/50, III K. 161/50, *Postanowienie o wszczęciu śledztwa przeciwko ks. Aleksandrowi Woźnemu*, Poznań, 17 lutego 1950.

²⁶ IPN – Po 76/16 VI. S. 54/50, III K. 161/50, *Protokół przesłuchania ks. Aleksandra Woźnego*, Poznań, 18 lutego 1950.

²⁷ IPN – Po 76/16 VI. S. 54/50, III K. 161/50, *Protokół przesłuchania ks. Aleksandra Woźnego*, Poznań, 18 lutego 1950.

²⁸ IPN – Po 76/16 VI. S. 54/50, III K. 161/50, *Protokół przesłuchania Stanisława Jańca*, Poznań, 27 lutego 1950. Por. W. Mueller, *Potycki ks. Aleksandra Woźnego*, dz. cyt., s. 227.

²⁹ APJK, *Wspomnienie Stanisława Jańca*, Poznań, 1995.

³⁰ IPN – Po 76/16 VI. S. 54/50, III K. 161/50, *Postanowienie o zamknięciu śledztwa wobec ks. Aleksandra Woźnego*, Poznań, 28 lutego 1950.

³¹ Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu (dalej: AAP) – KA 26330, *Zażalenie obrońcy Mariana Podbiery w sprawie przeciwko ks. Aleksandrowi Woźnemu*, Poznań, 2 marca 1950.

protektorem był adwokat dr Marian Podbiera, parafianin, który prowadził wszystkie sprawy prawne związane z działalnością parafii pw. św. Jana Kantego w Poznaniu. Bez chwili namysłu podjął się również prowadzić sprawę przeciwko własnemu proboszczowi. W zażaleniu i w załączonym wniosku padły jakże ważne słowa odnośnie samej posługi ks. Woźnego, wskazujące na lata jego pobytu w niemieckich obozach koncentracyjnych w Buchenwaldzie i Dachau i utracone zdrowie, a także podkreślające niestrudzoną pracę kapłana wśród swoich parafian³².

22 marca 1950 r. adwokat Marian Podbiera złożył kolejny wniosek, tym razem do Sądu Najwyższego w Poznaniu w sprawie zażalenia na areszt śledczy wobec ks. Woźnego, z prośbą o ponowne rozpatrzenie sprawy³³. Podobnie uczynił to 5 kwietnia 1950 r., po rozmowie z ks. Aleksandrem, składając wniosek o uchylenie aresztu śledczego wnosząc o zmianę środka zapobiegawczego³⁴. W uzasadnieniu stwierdzono m.in. że ks. Woźny z chwilą wyjścia na wolność będzie się zajmował wyłącznie sprawami, które należą do niego, jako kapłana³⁵.

W tym samym miesiącu, doświadczony kolejnymi represjami, Episkopat Polski podpisał narzucone przez władze komunistyczne porozumienie między państwem a Kościołem katolickim. Zostało ono sceptycznie przyjęte przez Stolicę Apostolską i znaczącą część społeczeństwa. W zamian za swobodę prowadzenia pracy duszpasterskiej zgodzono się m.in. na potępienie działalności niepodległościowej, karanie księży współpracujących z podziemiem czy kolektywizację wsi. Komuniści powołali Urząd do spraw Wyznań, który koordynował represje administracyjne wobec Kościołów i związków wyznaniowych, realizowane równoległe przez Ministerstwo Finansów i Ministerstwo Oświaty³⁶. Władza uznała, że Kościół został na tyle osłabiony, iż można uderzyć w jego kadry. Jednym z najważniejszych celów komunistycznej władzy było podkreślanie polskości uzyskanych w konsekwencji postanowień jałtańskich Ziem Zachodnich i Północnych. Od 1945 r. naciskali na ustanowienie na nich stałej administracji kościelnej. Nie było to jednak możliwe, gdyż w związku z tym, iż nie odbyła się konferencja pokojowa, status tych ziem formalnie wciąż pozostawał nierozstrzygnięty³⁷.

³² APP, *Wniosek obrońcy Mariana Podbiery do prokuratora Sądu Apelacyjnego w Poznaniu*, Poznań, 2 marca 1950.

³³ APP, *Wniosek obrońcy Mariana Podbiery do Sądu Najwyższego w Poznaniu*, Poznań, 22 marca 1950.

³⁴ IPN – Po 76/16 VI. S. 54/50, III K. 161/50, *Wniosek obrońcy Mariana Podbiery o uchylenie aresztu śledczego dla ks. Aleksandra Woźnego*, Poznań, 5 kwietnia 1950.

³⁵ IPN – Po 76/16 VI. S. 54/50, III K. 161/50, *Uzasadnienie Mariana Podbiery o uchylenie aresztu śledczego dla ks. Aleksandra Woźnego*, Poznań, 5 kwietnia 1950.

³⁶ Por. A. Dziurok, M. Gałęzowski, Ł. Kamiński, F. Musiał, *Od niepodległości do niepodległości. Historia Polski 1918-1989*, Warszawa 2010, s. 269-270.

³⁷ *Ibidem*, s. 270. W styczniu 1951 r., wykorzystując jako pretekst podpisanie w lipcu 1950 r. układu granicznego z NRD, władze komunistyczne ogłosiły likwidację tymczasowości władzy kościelnej na

To właśnie w tym historycznym okresie, 19 maja 1950 r. ks. Woźnemu przedłużono o miesiąc tymczasowy areszt³⁸, a kilka dni później został osadzony w więzieniu przy ul. Młyńskiej 1 w Poznaniu³⁹. 7 czerwca 1950 r. adwokat Marian Podbiera, jako obrońca ks. Woźnego, zwrócił się do Ministra Sprawiedliwości Henryka Świątkowskiego o wydanie zarządzenia umorzenia dochodzenia przeciwko oskarżonemu bądź o ewentualne przyspieszenie sprawy⁴⁰. Niestety, 27 lipca 1950 r. w Sądzie Apelacyjnym w Poznaniu odbyła się rozprawa sądowa, na której odczytano akt oskarżenia. Według niego ks. Aleksander: „12 lutego 1950 r. w Poznaniu publicznie lżył ustrój Państwa Polskiego rozgłaszając w wygłaszanych w kościele kazaniach fałszywe – a uwłaczające dla obowiązującego w Polsce ustroju Demokracji Ludowej wiadomości – o tym jakoby między innymi walczył on z wolnością kultu i praktyk religijnych”⁴¹. Kilka dni później dokument został przesłany do Sądu Apelacyjnego w Poznaniu⁴².

1 sierpnia 1950 r. Marian Podbiera ponownie złożył wniosek o uchylenie aresztu śledczego wobec ks. Woźnego lub o zastosowanie innego środka zapobiegawczego⁴³. Niestety starania obrońcy okazały się bezskuteczne i wniosek ponownie oddalono⁴⁴. Kiedy kroki prawno-sądowe zawiodły⁴⁵, pozostały jeszcze te związane z władzą duchowną. 14 sierpnia 1950 r. Arcybiskup Poznański Walenty Dymek poprosił Sąd Apelacyjny w Poznaniu o umożliwienie rozmowy z ks. Woźnym w sprawach

tzw. ziemiach odzyskanych. Ingerując w politykę personalną Kościoła, usunęły administratorów apostołskich z Gdańska, Gorzowa Wielkopolskiego, Olsztyna, Opola i Wrocławia. Jednocześnie zmusiły kapituły do wyboru wikariuszy. By nie prowokować represji wobec Kościoła, Prymas kard. Wyszyński udzielił jurysdykcji narzuconym przez władze hierarchom.

³⁸ IPN – Po 76/16 VI. S. 54/50, III K. 161/50, *Postanowienie o przedłużeniu tymczasowego aresztu ks. Aleksandrowi Woźnemu*, Poznań, 19 maja 1950.

³⁹ IPN – Po 76/16 VI. S. 54/50, III K. 161/50, *Postanowienie o umieszczeniu ks. Aleksandra Woźnego w więzieniu przy ul. Młyńskiej 1 w Poznaniu*, Poznań, 27 maja 1950. Wcześniej ks. Woźny przebywał w areszcie śledczym również przy ul. Młyńskiej 1 w Poznaniu.

⁴⁰ APP, *Wniosek obrońcy Mariana Podbiery o umorzenie dochodzenia przeciwko ks. Aleksandrowi Woźnemu*, Poznań, 5 czerwca 1950.

⁴¹ IPN – Po 76/16 VI. S. 54/50, III K. 161/50, *Akt oskarżenia przeciwko ks. Aleksandrowi Woźnemu*, Poznań, 27 lipca 1950.

⁴² IPN – Po 76/16 VI. S. 54/50, III K. 161/50, *Przesłanie aktu oskarżenia przeciwko ks. Aleksandrowi Woźnemu do Sądu Apelacyjnego w Poznaniu*, Poznań, 31 lipca 1950.

⁴³ IPN – Po 76/16 VI. S. 54/50, III K. 161/50, *Wniosek obrońcy Mariana Podbiery o uchylenie aresztu śledczego dla ks. Aleksandra Woźnego*, Poznań, 1 sierpnia 1950.

⁴⁴ APP, *Wspólny protokół posiedzenia niejawnego w sprawie ks. Aleksandra Woźnego*, Poznań, 4 sierpnia 1950.

⁴⁵ IPN – Po 76/16 VI. S. 54/50, III K. 161/50, *Zażalenie obrońcy Mariana Podbiery w sprawie ks. Aleksandra Woźnego*, Poznań, 8 sierpnia 1950; IPN, *Pismo Sądu Najwyższego w Warszawie w sprawie ks. Aleksandra Woźnego*, Warszawa, 19 września 1950.

związanych z administrowaniem powierzonej mu parafii⁴⁶. Niestety i tę prośbę załatwiono odmownie⁴⁷. Podobnie było z prośbą i pismem ks. Aleksandra, które złożył do prokuratora informując go, że nie doręczono mu brewiarza i książek o tematyce religijnej, na które wcześniej otrzymał pozwolenie⁴⁸. W uzasadnieniu odmowy powołano się na regulamin więzienny⁴⁹.

Rozprawa główna przeciwko ks. Woźnemu

Studium zgromadzonych archiwalnych dokumentów z 1950 r. dotyczących ks. Woźnego, każe snuć refleksję, że odmowy ówczesnego aparatu śledczego dotyczących licznych wniosków adwokata Mariana Podbiery, na temat zażaleń i zmian sąsędziowskich decyzji, było działaniem programowo zaplanowanym, ukierunkowanym na to, aby duchownego złamać, poprzez psychiczne nękanie i fizyczne uwięzienie. Mimo tego wszystkiego ks. Woźny podejmował kolejne próby, aby omówić ze swoim adwokatem nie tylko bieżące sprawy, a przede wszystkim odnieść się do przewidywanej niebawem rozprawy sądowej⁵⁰.

1 grudnia 1950 r. o godz. 8.30 w Sądzie Apelacyjnym w Poznaniu, w Wydziale Karnym odbyła się główna rozprawa przeciwko ks. Woźnemu, która po kilku godzinach zakończyła się wyrokiem skazującym go na rok więzienia⁵¹. W uzasadnieniu stwierdzono, że czyn oskarżonego wypełniał istotę przestępstwa z art. 22 kodeksu karnego. Z tego powodu sąd uznając winę ks. Woźnego za udowodnioną skazał go na mocy ówczesnego prawa na rok więzienia, uznając wymierzoną karę za współmierną do szkodliwości społecznej przypisanego mu czynu. Ponad to sąd zauważył, że przypisany księdzu czyn nie wypełnia istoty propagandy profaszystowskiej, ani nie wyczerpuje cech lżenia, wyszydzania lub poniżania ustroju Państwa Polskiego⁵². Na poczet orzeczonej kary ks. Woźnemu zaliczono okres tymczasowego aresztowania od dnia 13 lutego 1950 r. do 1 grudnia 1950 r., po czym go zwolniono⁵³. Gdy po dzie-

⁴⁶ AAP, *Prośba abp. Walentego Dymka o umożliwienie rozmowy z ks. Aleksandrem Woźnym*, Poznań, 14 sierpnia 1950.

⁴⁷ IPN – Po 76/16 VI. S. 54/50, III K. 161/50, *Odmowa udzielona arcybiskupowi Walentemu Dymkowi w sprawie umożliwienia rozmowy z ks. Aleksandrem Woźnym*, Poznań, 14 sierpnia 1950.

⁴⁸ IPN – Po 76/16 VI. S. 54/50, III K. 161/50, *Prośba ks. Aleksandra Woźnego w sprawie brewiarza i książek*, Poznań, 27 września 1950.

⁴⁹ Por. W. Mueller, *Potyczki ks. Aleksandra Woźnego*, dz. cyt., s. 275.

⁵⁰ APP, *Prośba ks. Aleksandra Woźnego do adwokata Mariana Podbiery*, Poznań, 16 listopada 1950.

⁵¹ IPN – Po 76/16 VI. S. 54/50, III K. 161/50, *Protokół rozprawy głównej przeciwko ks. Aleksandrowi Woźnemu*, Poznań, 1 grudnia 1950.

⁵² IPN – Po 76/16 VI. S. 54/50, III K. 161/50, *Uzasadnienie wyroku w czasie rozprawy głównej przeciwko Aleksandrowi Woźnemu*, Poznań, 1 grudnia 1950.

⁵³ IPN – Po 76/16 VI. S. 54/50, III K. 161/50, *Nakaz zwolnienia ks. Aleksandra Woźnego*, Poznań, 1 grudnia 1950.

więciu miesiącach spędzonych w areszcie ks. Aleksander wrócił na Grunwaldzką, ludzie wnieśli go do kościoła na rękach. Jego powrotu oczekiwało 10 tys. osób, bo tyle wówczas liczyła parafia⁵⁴. W tym czasie, z polecenia władzy duchownej, opiekę nad parafią sprawował ks. Gerard Mizgalski, profesor Seminarium Duchownego w Poznaniu. Wykładał historię, teorię i praktykę muzyki kościelnej oraz liturgikę. Urząd proboszcza pełnił od 20 marca 1950 r. do 10 kwietnia 1951 r. Z ks. Woźnym znali się nie tylko z czasów seminaryjnych, ale przede wszystkim ze wspólnej pracy w parafii Archikatedralnej w drugiej połowie lat 30 -tych⁵⁵.

Przeciwności i doznane cierpienia nie zdołały zgasić gorliwości kapłańskiej ks. Woźnego. Wobec wątpliwości co do dalszej pracy duszpasterskiej jako administratora kościoła pw. św. Jana Kantego, usłyszał od abp. Walentego Dymka, aby wrócił do swojej parafii. Powodem wątpliwości ks. Woźnego był list parafian, tzw. grona starszych panów, którzy domagali się jego odejścia z piastowanej parafii⁵⁶. Środowisko, w którym przyszło mu pracować nie było łatwe, niemniej jednak szybko zorientował się jakie są najpilniejsze potrzeby duszpasterskie swoich parafian. Wobec utworzenia w 1950 r. przez władze państwowe Zrzeszenia Katolików „Caritas” i likwidacji „Caritas” kościelnej, której agendy przejęło utworzone Zrzeszenie – ustała niestety pożyteczna działalność wspomnianego oddziału parafialnego. Odtąd parafia służyła biednym i chorym różnorodną pomocą najczęściej, ale nie tylko, z okazji corocznych parafialnych Tygodni Miłosierdzia. Kwesta kościelna na pokrycie określonych potrzeb ludzi biednych, zbiórka odzieży zimowej i innych darów w naturze były stale pojawiającymi się formami pomocy⁵⁷.

Niestety reperkusje minionego aresztowania ks. Woźnego dawały o sobie nieustannie znać, tym bardziej, że sprawa nie była do końca uporządkowana. W dniach 4-5 marca 1951 r. adwokat Marian Podbiera zwrócił się do Sądu Wojewódzkiego w Poznaniu w sprawie rewizji wobec oskarżonego ks. Woźnego z prośbą o uchylenie wyroku Sądu Wojewódzkiego w Poznaniu oraz o orzeczenie wyroku uwalniającego od winy i kary bądź ewentualnie o obniżenie kary i o zawieszenie jej wykonania. Obrońca dołączył także obszernie uzasadnienie swojego wniosku z tytułu prawa formalnego, przepisów prawa materialnego, wskazując równocześnie błędną ocenę okoliczności faktycznych przyjętą przez Sąd za podstawę wyroku⁵⁸. 5 listopada 1951 r. na rozprawie rewizyjnej w Warszawie Sąd Najwyższy utrzymał zaskarżony

⁵⁴ Por. A. Przybyłski, *Abisynia – osiedle na poznańskim Grunwaldzie*, Poznań 2017, s. 373.

⁵⁵ Zob. W. Mueller, *Jeden z nas. Księdza Aleksandra Woźnego tajemnica powołania*, Poznań 2017, s. 274.

⁵⁶ Por. A. Woźny, *Komplet X*, Poznań 2009, s. 22-23.

⁵⁷ Por. *50 lat parafii ...*, dz. cyt., s. 55-56.

⁵⁸ AAP, *Rewizja w sprawie karnej przeciwko ks. Aleksandrowi Woźnemu*, Poznań, 4 marca 1951. AAP, *Rewizja w sprawie karnej przeciwko ks. Aleksandrowi Woźnemu*, Poznań, 5 marca 1951.

wyrok przeciwko ks. Woźnemu⁵⁹, zwalniając oskarżonego od kosztów postępowania rewizyjnego i opłaty sądowej w Sądzie Najwyższym⁶⁰. Kilka miesięcy później ponownie został wezwany przez Prokuratora Wojewódzkiego celem stawienia się do aresztu, aby odbyć resztę kary 2 miesięcy i 12 dni więzienia⁶¹. Pomimo, iż złożył prośbę o odroczenie wykonania pozostałej kary⁶² wraz z opinią lekarską⁶³, która wykazała, że pobyt w areszcie mógłby w znacznym stopniu pogorszyć niedomogę serca, a tym samym zagrozić jego życiu, otrzymał odpowiedź odmowną⁶⁴.

W czerwcu 1952 r. ks. Woźny podjął leczenie szpitalne, informując o tym Kurię Metropolitalną w Poznaniu⁶⁵. Poprosił również, aby w tym czasie obowiązki proboszcza pełnił ks. wikariusz Florian Konieczny⁶⁶. W lipcu 1952 r. Prezydium Miejskiej Rady Narodowej – Wydział Zdrowia, wezwało księdza celem przedłożenia dowodu osobistego oraz zaświadczeń lekarskich dotyczących stanu jego zdrowia⁶⁷. Anonimowy świadek wspominając ks. Proboszcza, potwierdził wcześniejszą opinię lekarską: „Po pobycie w więzieniu w Poznaniu, gdzie uderzono go głową o ścianę, doszły bóle głowy – nieraz ścisnął głowę dłońmi, a jak go «nikt» nie widział siadał na schodach i przykładał głowę do ściany, gdy tylko ktoś wchodził po schodach, wstawał i nie dał poznać jak cierpi”⁶⁸.

Sąd Wojewódzki w Poznaniu, Wydział Karny 22 sierpnia 1952 r., powołując się na orzeczenia komisji lekarskiej⁶⁹ i prośbę samego oskarżonego⁷⁰, postanowił odroczyć ks. Woźnemu wykonanie reszty kary – dwóch miesięcy i dwunastu dni pozbawienia

⁵⁹ IPN – Po 76/16 VI. S. 54/50, III K. 161/50, *Wyrok Sąd Najwyższy w Warszawie przeciwko ks. Aleksandrowi Woźnemu*, Warszawa, 5 listopada 1951.

⁶⁰ IPN – Po 76/16 VI. S. 54/50, III K. 161/50, *Uzasadnienie wyroku Sądu Najwyższego w Warszawie przeciwko ks. Aleksandrowi Woźnemu* – 5 listopada 1951 r.

⁶¹ AAP, *Pismo Prokuratora Wojewódzkiego*, Poznań, 4 marca 1952.

⁶² AAP, *Prośba ks. Aleksandra Woźnego o odroczenie kary więzienia*, Poznań, 6 marca 1952. APJK, *Prośba ks. Aleksandra Woźnego o odroczenie kary więzienia*, Poznań, 16 marca 1952.

⁶³ APJK, *Poświadczenie lekarskie stanu zdrowia ks. Aleksandra Woźnego*, Poznań, 5 marca 1952.

⁶⁴ AAP, *Pismo Prokuratora Wojewódzkiego odnośnie Aleksandra Woźnego dotyczące warunkowego zwolnienia*, Poznań, 10 czerwca 1952.

⁶⁵ AAP, *Pismo ks. Aleksandra Woźnego do Kurii Metropolitalnej w Poznaniu*, Poznań, 16 czerwca 1952.

⁶⁶ Por. W. Mueller, *Potyczki ks. Aleksandra Woźnego*, dz. cyt., s. 357.

⁶⁷ APJK, *Wezwanie ks. Aleksandra Woźnego przez Prezydium Miejskiej Rady Narodowej – Wydział Zdrowia, celem przedłożenia dowodu osobistego oraz zaświadczeń lekarskich dotyczących stanu zdrowia*, Poznań, 10 lipca 1952.

⁶⁸ APJK, *Wspomnienie anonimowego świadka o ks. Aleksandrze Woźnym*.

⁶⁹ IPN – Po 76/16 VI. S. 54/50, III K. 161/50, *Opinia lekarska na temat stanu zdrowia ks. Aleksandra Woźnego*, Poznań, 30 lipca 1952.

⁷⁰ IPN – Po 76/16 VI. S. 54/50, III K. 161/50, *Prośba ks. Aleksandra Woźnego o odroczenie kary*, Poznań, 8 sierpnia 1952.

wolności – do 1 grudnia 1952 r.⁷¹. Kilka miesięcy później ks. Woźny skierował do Prokuratury Generalnej w Warszawie prośbę o darowanie mu reszty zasądzonej kary wymierzonej na mocy wyroku Sądu Apelacyjnego w Poznaniu⁷². Ostatecznie sprawa została rozstrzygnięta pod koniec 1952 r., kiedy to Prokurator Wojewódzki w Poznaniu postanowił odroczyć wykonanie reszty kary ks. Woźnemu, działając na mocy ustawy z dnia 22 listopada 1952 r. o amnestii⁷³.

Zakończenie

Krytyczna analiza dokumentacji archiwalnej z Instytutu Pamięci Narodowej z oddziału w Poznaniu, a także materiały pochodzące z Archiwum parafii pw. św. Jana Kantego w Poznaniu przy ul. Grunwaldzkiej 86 oraz z Archiwum Archidiecezjalnego w Poznaniu na Ostrowie Tumskim dotyczące ks. Aleksandra Woźnego w kontekście zlikwidowanej Caritas w 1950 r. jak w soczewce, odzwierciedlają represje władz komunistycznych względem duchowieństwa katolickiego w powojennej Polsce⁷⁴. Przedstawiony w niniejszym opracowaniu kazus, uzupełniony literaturą przedmiotową, każe snuć refleksję, że był to tylko fragment wszelkich prześladowań, które komunistyczne aparaty PRL-u⁷⁵ stosowały wobec Kościoła katolickiego⁷⁶. Tym działaniom służył sukcesywnie rozbudowywany aparat represji, dzięki któremu partia rządząca próbowała ubezwłasnowolnić obywateli powojennej Polski, zwiększając

⁷¹ IPN – Po 76/16 VI. S. 54/50, III K. 161/50, *Postanowienie Sądu Powiatowego odnośnie odroczenia wykonania reszty kary wobec ks. Aleksandra Woźnego*, Poznań, 22 sierpnia 1952.

⁷² AAP, *Pismo ks. Aleksandra Woźnego do Prokuratury Generalnej w Warszawie*, Poznań, 15 listopada 1952.

⁷³ AAP, *Postanowienie darowania kary ks. Aleksandrowi Woźnemu*, Poznań, 22 grudnia 1952. Oficjalnym powodem wejścia ustawy o amnestii, było przyjęcie przez Sejm Konstytucji Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej. Ustawa weszła w życie z dniem 1 grudnia 1952 r.

⁷⁴ W listopadzie 1952 r., pod pretekstem „uprawiania działalności godzącej w interesy państwa polskiego” – czyli dopominania się o przywrócenie religii do szkół – z diecezji katowickiej usunięto jej ordynariusza bpa. Stanisława Adamskiego wraz z sufraganami. Równocześnie przeprowadzono rewizje w kurii krakowskiej, a na kilka dni bezpieka aresztowała metropolitę abp. Eugeniusza Baziaka i jego biskupa pomocniczego. Pretekstem do działań przeciwko kurii stało się ujęcie ks. Józefa Lelity (wikarego z Rabki) współpracującego z emigracyjną Radą Polityczną – zob. A. Dziurok, M. Gałęzowski, Ł. Kamiński, F. Musiał, *Od niepodległości...*, dz. cyt., s. 270.

⁷⁵ Po pełnym przejściu władzy w Polsce przez Polską Partię Robotniczą i stalinizacji życia publicznego (rezygnacji z fasady rządów wielopartyjnych na rzecz tzw. kierowniczej roli partii komunistycznej (PZPR) – dyktatura monopartyjna), w 1952 r. zmieniono nazwę państwa Polskiego na Polska Rzeczpospolita Ludowa.

⁷⁶ Konstytucja Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej (pot.: konstytucja stalinowska, konstytucja lipcowa) – polska konstytucja uchwalona przez Sejm Ustawodawczy 22 lipca 1952 r., została zmieniona dopiero 31 grudnia 1989 r. na Konstytucję Rzeczypospolitej Polskiej.

terror policyjny oraz prześladowania opozycji⁷⁷ i przedwojennych działaczy publicznych, które trwały aż do śmierci Stalina w 1953 r.⁷⁸

Likwidacja charytatywnej organizacji katolickiej w 1950 r. przez Ludowe Państwo Polskie, a także oświadczenie Episkopatu Polski w tej sprawie, pokazują, że list opowiedziany z ambony przez ks. Woźnego, był tylko pretekstem do jego aresztowania 13 lutego 1950 r. Studium przypadku poznańskiego proboszcza parafii pw. św. Jana Kantego potwierdziło również praktykę władz reżimowych, która poprzez zastraszanie, nękanie, w końcu aresztowanie i osadzenie w więzieniu chciała likwidować niewygodnych księży. To właśnie tacy kapłani jak ks. Woźny poprzez swoją duszpasterską, odważną działalność uważani byli za wrogów ówczesnej Polski, osoby działające na szkodę państwa, czego dowodem były kolejne lata zmagania i walki o prawdę, o godność i o możliwość praktykowania swojej wiary.

Ks. Woźny będąc w więzieniu komunistycznym ponad dziewięć miesięcy, doświadczył szykan, bicia, licznych przesłuchań, osamotnienia oraz opieszałości ówczesnych procedur sądowych, które wielokrotnie uniemożliwiały prowadzenie śledztwa w sposób uczciwy i sprawiedliwy. Odmowy ówczesnego aparatu śledczego dotyczących licznych wniosków adwokata Mariana Podbiery, na temat zażaleń i zmian zasądzonych decyzji, odmowa widzenia z Arcybiskupem Poznańskim i dostarczenia do więzienia ksiąg religijnych, wszystko to było działaniem programowo zaplanowanym, ukierunkowanym na to, aby księdza złamać, poprzez psychiczne nękanie i fizyczne uwięzienie. To właśnie pobyt w komunistycznym więzieniu, ks. Woźny nazwał jednym z najtrudniejszych pod względem duchowym przeżyć w tym czasie⁷⁹. Jednak będąc silny duchem, z tego bolesnego doświadczenia wrócił jeszcze bardziej umocniony, a na jego twarzy i w wymownie przymrużonych oczach widać było blask intensywniejszej radości⁸⁰.

Bibliografia

Źródła

Archiwa

Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu – AAP

Teczka personalna KA – 26330

Pismo ks. Aleksandra Woźnego do Kurii Metropolitalnej w Poznaniu, Poznań, 16 czerwca 1952.

Pismo ks. Aleksandra Woźnego do Prokuratury Generalnej w Warszawie, Poznań, 15 listopada 1952.

Pismo Prokuratora Wojewódzkiego odnośnie Aleksandra Woźnego dotyczące warunkowego zwolnienia, Poznań, 10 czerwca 1952.

⁷⁷ Latem 1952 r. nastąpiła likwidacja niższych seminariów duchownych oraz rugowanie religii ze szkół, a także rozpoczęta w 1949 r. akcja tworzenia szkół ateistycznych.

⁷⁸ Por. A. Dziurok, M. Gałęzowski, Ł. Kamiński, F. Musiał, *Od niepodległości...*, dz. cyt., s. 206-240.

⁷⁹ Por. A. Woźny, *Komplet X*, Poznań 2009, s. 124.

⁸⁰ Por. S. Stuligrosz, *O Autorze*, w: A. Woźny, „Wychowanie dla Boga”, Wrocław 1994, s. 70.

- Pismo Prokuratora Wojewódzkiego, Poznań, 4 marca 1952.*
- Postanowienie darowania kary ks. Aleksandrowi Woźnemu, Poznań, 22 grudnia 1952.*
- Prośba abp. Walentego Dymka o umożliwienie rozmowy z ks. Aleksandrem Woźnym, Poznań, 14 sierpnia 1950.*
- Prośba ks. Aleksandra Woźnego do adwokata Mariana Podbiery, Poznań, 16 listopada 1950.*
- Prośba ks. Aleksandra Woźnego o odroczenie kary więzienia, Poznań, 6 marca 1952.*
- Prośba ks. Aleksandra Woźnego o odroczenie kary więzienia, Poznań, 16 marca 1952.*
- Rewizja w sprawie karnej przeciwko ks. Aleksandrowi Woźnemu, Poznań, 4 marca 1951.*
- Rewizja w sprawie karnej przeciwko ks. Aleksandrowi Woźnemu, Poznań, 5 marca 1951.*
- Wniosek obrońcy Mariana Podbiery do prokuratora Sądu Apelacyjnego w Poznaniu, Poznań, 2 marca 1950.*
- Wniosek obrońcy Mariana Podbiery do Sądu Najwyższego w Poznaniu, Poznań, 22 marca 1950.*
- Wniosek obrońcy Mariana Podbiery o umorzenie dochodzenia przeciwko ks. Aleksandrowi Woźnemu, Poznań, 5 czerwca 1950.*
- Wspólny protokół posiedzenia niejawnego w sprawie ks. Aleksandra Woźnego, Poznań, 4 sierpnia 1950.*
- Zażalenie obrońcy Mariana Podbiery w sprawie przeciwko ks. Aleksandrowi Woźnemu, Poznań, 2 marca 1950.*
- Archiwum parafii pw. św. Jana Kantego w Poznaniu – APJB
- Informacja o spotkaniu dla księży dekanatu Jeżyce, Poznań, 9 lutego 1950.*
- Poświadczenie lekarskie stanu zdrowia ks. Aleksandra Woźnego, Poznań, 5 marca 1952.*
- Wezwanie ks. Aleksandra Woźnego przez Prezydium Miejskiej Rady Narodowej – Wydział Zdrowia, celem przedłożenia dowodu osobistego oraz zaświadczeń lekarskich dotyczących stanu zdrowia, Poznań, 10 lipca 1952.*
- Wspomnienie anonimowego świadka o ks. Aleksandrze Woźnym.*
- Wspomnienie Stanisława Jańca, Poznań, 1995.*
- Instytut Pamięci Narodowej – oddział w Poznaniu – IPN
- Po76/16 VI. S. 54/50, III K. 161/50
- Akt oskarżenia przeciwko ks. Aleksandrowi Woźnemu, Poznań, 27 lipca 1950.*
- Nakaz zwolnienia ks. Aleksandra Woźnego, Poznań, 1 grudnia 1950.*
- Odmowa udzielona abpowi Walentemu Dymkowi w sprawie umożliwienia rozmowy z ks. Aleksandrem Woźnym, Poznań, 14 sierpnia 1950.*
- Opinia lekarska na temat stanu zdrowia ks. Aleksandra Woźnego, Poznań, 30 lipca 1952.*
- Oświadczenie Episkopatu Polski w sprawie „Caritas”, Kraków, 30 stycznia 1950.*
- Pismo Sądu Najwyższego w Warszawie w sprawie ks. Aleksandra Woźnego, Warszawa, 19 września 1950.*
- Postanowienie o przedłużeniu tymczasowego aresztu ks. Aleksandrowi Woźnemu, Poznań, 19 maja 1950.*
- Postanowienie o umieszczeniu ks. Aleksandra Woźnego w więzieniu przy ul. Młyńskiej 1 w Poznaniu, Poznań, 27 maja 1950.*
- Postanowienie o wszczęciu śledztwa przeciwko ks. Aleksandrowi Woźnemu, Poznań, 17 lutego 1950.*
- Postanowienie o zamknięciu śledztwa wobec ks. Aleksandra Woźnego, Poznań, 28 lutego 1950.*
- Postanowienie o zatrzymaniu ks. Aleksandra Woźnego, Poznań, 13 lutego 1950.*
- Postanowienie Sądu Powiatowego odnośnie odroczenia wykonania reszty kary wobec ks. Aleksandra Woźnego, Poznań, 22 sierpnia 1952.*
- Prośba ks. Aleksandra Woźnego o odroczenie kary, Poznań, 8 sierpnia 1952.*
- Prośba ks. Aleksandra Woźnego w sprawie brewiarza i ksiąg, Poznań, 27 września 1950.*
- Protokół przesłuchania ks. Aleksandra Woźnego, Poznań, 13 lutego 1950.*
- Protokół przesłuchania ks. Aleksandra Woźnego, Poznań, 18 lutego 1950.*
- Protokół przesłuchania Stanisława Jańca, Poznań, 27 lutego 1950.*
- Protokół rozprawy głównej przeciwko ks. Aleksandrowi Woźnemu, Poznań, 1 grudnia 1950.*
- Przesłanie aktu oskarżenia przeciwko ks. Aleksandrowi Woźnemu do Sądu Apelacyjnego w Poznaniu, Poznań, 31 lipca 1950.*

- Raport sporządzony przez komunistycznego agenta, Poznań, 12 lutego 1950.*
Uzasadnienie Mariana Podbiery o uchylenie aresztu śledczego dla ks. Aleksandra Woźnego, Poznań, 5 kwietnia 1950.
Uzasadnienie wyroku Sądu Najwyższego w Warszawie przeciwko ks. Aleksandrowi Woźnemu – 5 listopada 1951 r.
Uzasadnienie wyroku w czasie rozprawy głównej przeciwko Aleksandrowi Woźnemu, Poznań, 1 grudnia 1950.
Wniosek obrońcy Mariana Podbiery o uchylenie aresztu śledczego dla ks. Aleksandra Woźnego, Poznań, 5 kwietnia 1950.
Wniosek obrońcy Mariana Podbiery o uchylenie aresztu śledczego dla ks. Aleksandra Woźnego, Poznań, 1 sierpnia 1950.
Wyrok Sąd Najwyższy w Warszawie przeciwko ks. Aleksandrowi Woźnemu, Warszawa, 5 listopada 1951.
Zażalenie obrońcy Mariana Pobiery w sprawie ks. Aleksandra Woźnego, Poznań, 8 sierpnia 1950.

Literatura przedmiotowa

- Drechsler A., *Odpowiedzialni za miłość. Opolska Caritas w latach 1945-2005, Opole 2007.*
 Dziurok A., Gałęzowski M., Kamiński Ł., Musiał F., *Od niepodległości do niepodległości. Historia Polski 1918-1989, Warszawa 2010.*
 Kaczmarek E., *Dlaczego przeszkadzały? Polityka władz partyjnych i rządowych wobec żeńskich zgromadzeń zakonnych w Polsce w latach 1945-1956, Warszawa 2007.*
 Kądziela P., *Kościół a Państwo w Polsce 1945-1965, Wrocław 1990.*
 Kubiak M., *Ksiądz Aleksander Woźny, „Przewodnik Katolicki”, 45 (2004), s. 26.*
 Mueller W., *Jeden z nas. Ksiądz Aleksandra Woźnego tajemnica powołania, Poznań 2017.*
 Mueller W., *Potyczki ks. Aleksandra Woźnego z komunizmem, Poznań 2018.*
Pięćdziesiąt lat parafii św. Jana Kantego w Poznaniu 1938-1988, Poznań 1988.
 Przybylski A., *Abisynia – osiedle na poznańskim Grunwaldzie, Poznań 2017.*
 Pytel J.K., *Wspomnienie o Autorze książki, w: A. Woźny, „Bóg jest najważniejszy”, Poznań 1994, s. 6-10.*
 Stuligrosz S., *Duszpasterz pokory i ukojenia. W 10 rocznicę śmierci ks. Aleksandra Woźnego, „Głos Wielkopolski”, 194 (1993), 21 sierpnia 1993, s. 4.*
 Stuligrosz S., *O Autorze, w: A. Woźny, „Wychowanie dla Boga”, Wrocław 1994, s. 68-71.*
 Szymański A., *Proces likwidacji działalności charytatywnej Kościoła katolickiego w sferze publicznoprawnej w latach 1944-1965. Studium historyczno-prawne, Opole 2010.*
 Włodarczyk E., *Przejęcie i likwidacja katolickiej organizacji „Caritas” w województwie wrocławskim w 1950 roku, „Acta Universitatis Wratislaviensis” nr 3483, Wrocław 2013.*
 Woźny A., *Komplet X, Poznań 2009.*
 Zamiatała D., *Caritas. Działalność i likwidacja organizacji 1945-1950, Lublin 2000.*

Biogram autora

Ks. Wojciech Mueller – prezbiter archidiecezji poznańskiej, dr hab. nauk teologicznych, wykładowca na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu, postulator w procesie beatyfikacyjnym ks. Aleksandra Woźnego, proboszcz.